

חלק ב': הרחבה בסוגיות נבחרות

כדי לבחון את הגורמים המשפיעים על נתח השוק של ישראל במדינות השונות אמדנו מודל סחר² למשקל יצוא הסחורות של ישראל לכל מדינה בסך יבוא הסחורות של אותה מדינה (ללא דלק), ובו המשתנים הבאים³: התמ"ג⁴, המייצג את גודל שוק היעד; המרחק מישראל; קיומ/אי ההתפתחות של שוק היעד; המרחק מישראל; קיומ/אי קיומו של הסכם סחר⁵; משקלותיהן של קבוצות סחורות בסך היבוא (ללא דלק)⁶. המדגם מתייחס לשנים 1990 עד 2008. נמצא קשר חיובי בין התמ"ג של המדינה המייבאת לבין נתח השוק של היצוא הישראלי בסך היבוא שלה (ללא דלק) וקשר שלילי עם המרחק מישראל⁷. לא נמצאה השפעה של התוצר לנפש של שותפת הסחר ולא של קיום הסכם סחר, בממוצע. נתח השוק של ישראל גבוה יחסית במדינות שהרכב היבוא שלהן עתיר בכימיקלים ובציוד משרדי וציד (כגון קפריסין, טורקיה וירדן) ובזה של מדינות בעלות תמ"ג גדול (כגון ארה"ב).

² מודל ברוח מודל הגרביטציה. מודל הגרביטציה הבסיסי, המקובל באמידת תנועות הסחר הבין-לאומי, היה אומד את היקף היצוא של ישראל עם שותפות הסחר שלה בעזרת משתני גודל הכלכלה, כדוגמת התמ"ג או סך היבוא, והמרחק הגיאוגרפי של המדינות הללו ממדינת ישראל.

³ כל המשתנים במודל, פרט למשתנה הדמי לקיומו של הסכם סחר, הם בלוג הטבעי.

⁴ לאורך כל המסמך בהתייחסות לתמ"ג ולתמ"ג לנפש הכוונה היא לתמ"ג ולתמ"ג לנפש ביחס לתמ"ג ולתמ"ג לנפש העולמיים.

⁵ הנתונים על הסכמי הסחר נלקחו מתוך האתר של משרד התמ"ת.

נבנה משתנה דמי לקיומם של הסכמי הסחר של מדינת ישראל עם המדינות הרלבנטיות, שלגביו התאריך שהובא בחשבון הוא תאריך הכניסה לתוקף של אותו הסכם. נתון זה מורכב מאוד, שכן הסכמים אלה לא נסבים על כל המוצרים הנסחרים בין ישראל למדינות המדוברות, וכן אינם מיושמים במלואם עם כניסת ההסכם לתוקף אלא מתבצעים בחלקים, על פני זמן. כמו כן יש לציין כי להסכם הסחר של ישראל עם האיחוד האירופי קדמו הסכמי סחר עם חלק ממדינות האיחוד, משנות השבעים. ראו נספח 1.

⁶ נתוני הסחר נלקחו מתוך אתר "ארגון הסחר העולמי" - WTO; החלוקה היא לפי הסיווג הבין-לאומי האחד של הסחר - SITC.

⁷ ראו נספח 2.

נתח השוק של יצוא הסחורות הישראלי

- נתח יצוא הסחורות של ישראל גבוה ביבוא של ארה"ב ונמוך ביבוא של המדינות המפותחות האחרות, וכן בזה של קבוצת המדינות המתעוררות הגדולות - סין, הודו, רוסיה וברזיל (בממוצע).
- יצוא הסחורות של ישראל בפועל למשקים חשובים כגרמניה, צרפת וסין נמוך מהצפוי, והיצוא שלה לארה"ב, להודו ולברזיל גבוה מהצפוי - בהינתן השפעת גודל התמ"ג והתמ"ג לנפש של שותפות הסחר, הרכב יבוא הסחורות שלהן והמרחק שלהן מישראל.
- נתח השוק של יצוא הסחורות הישראלי גבוה יחסית ביבוא של מדינות שהרכב יבוא הסחורות שלהן עתיר בכימיקלים ובציוד משרדי וציד תקשורת, וכן ביבוא של מדינות הקרובות גיאוגרפית לישראל (כגון קפריסין, טורקיה וירדן) ובזה של מדינות בעלות תמ"ג גדול (כגון ארה"ב).
- הסכמי הסחר שנחתמו עם מדינות בודדות (קנדה, מקסיקו, מצרים וטורקיה) תרמו להגדלת הנתח של היצוא הישראלי ביבוא של אותן מדינות.

נתח השוק של ישראל גבוה יחסית ביבוא הסחורות של ארה"ב ונמוך ביבוא של מדינות המפותחות האחרות¹ ושל קבוצת המדינות המתעוררות הגדולות (ברזיל, הודו, סין ורוסיה) בממוצע (איור ב'-1 ולוח ב'-1). בעשור האחרון גדל מאוד משקלן של המדינות המתעוררות הגדולות בתוצר וביבוא העולמי, בעוד שמשקלה של ארה"ב ביבוא העולמי ירד - התפתחות המקשה על היצוא הישראלי. להלן נבחן היקף יצוא הסחורות של ישראל לכ-90 מדינות. אנו בודקים ביבוא של אילו מדינות נתח השוק של הסחורות הישראליות גבוה, וביבוא של אילו מדינות הוא נמוך. זאת תוך בדיקת השפעתם של כמה משתנים על נתח יצוא הסחורות הישראלי - הרכב יבוא הסחורות של המדינות השונות, המרחק שלהן מישראל, קיומו של הסכם סחר ועוד.

¹ המדינות המפותחות שהינתוח נסב עליהן: שבדיה, פינלנד, דנמרק, איסלנד, נורבגיה, בריטניה, הולנד, בלגיה, לוקסמבורג, גרמניה, שווייץ, אוסטריה, צרפת, ספרד, פורטוגל, איטליה ויפן.

נשאר נמוך יחסית ביבוא של סין, גרמניה וצרפת וגבוה בזה של הודו וברזיל (התוצאות מפורטות באיור ב'6). השינוי באמידה השפיע על גודלם של המקדמים ומובהקותם, אך לא על סימנם.

בדיקה נוספת בחנה את נתח השוק של ישראל במדינות שעמן יש לישראל הסכם סחר¹⁰: איור ב'5- משווה את נתח השוק של היצוא הישראלי בממוצע בשנה-שנתיים שלפני הכניסה לתוקף של ההסכם לממוצע חמש-שש שנים לאחר הכניסה לתוקף. מבחינה זו המגמה נראית מעורבת: כל הסכמי הסחר שנחתמו עם מדינות בודדות (קנדה, מקסיקו, מצרים וטורקיה) הגדילו את משקל היצוא הישראלי ביבוא שלהן, ואילו הסכמי הסחר שנחתמו עם האיחוד האירופי¹¹ ועם אפטי"א לא הגדילו את נתח השוק של ישראל ביבוא שלהם (בממוצע); זאת כנראה על רקע הידוק קשרי המסחר בין המדינות האירופיות.

זאת נתח השוק של ישראל נמוך יחסית ביבוא של מדינות שבו משקל מוצרי התעשיות המסורתיות גבוה יחסית.

כדי לקבוע ביבוא (ללא דלק) של אילו מדינות משקל היצוא של ישראל גבוה ובאילו הוא נמוך השווינו את נתח השוק של ישראל ביבוא של כל מדינת יעד בפועל לנתח הצפוי בהינתן המרחק של מדינה זו מישראל, התמ"ג שלה, הרכב היבוא שלה וכו'.⁸ באיור ב'2- ניתן לראות כי משקל היצוא של ישראל ביבוא של ארה"ב, הודו, וברזיל גבוה מהצפוי ("נתח עודף") ביחס למרבית מהמדינות במדגם. לעומת זאת המשקל של היצוא הישראלי ביבוא של סין, של מרבית מדינות האיחוד האירופי, ובפרט של גרמניה וצרפת, נמוך יחסית. את הממצא לגבי מדינות אירופה ניתן אולי להסביר בקשרי מסחר הדוקים בתוך האיחוד האירופי. איור ב'3- מציג את הפער בין היצוא של ישראל בפועל ליצוא הפוטנציאלי - זה החזוי על פי הרגרסיה - במונחים נומינליים בשנים 2007 ו-2008. היצוא בפועל של ישראל למשקים חשובים כגרמניה, צרפת וסין נמוך מפוטנציאל היצוא שלה לכל אחת מהן ביותר ממאה מיליון דולרים.

בדקנו את השינוי במשקל היצוא הישראלי למדינות השונות בין השנים 2000 ו-2008 (באמצעות אותו מודל בתוספת בקרה על השנים). באיור ב'4- ניתן לראות שיפור ניכר ביצוא של ישראל לקפריסין⁹, לטורקיה, לברזיל ולפינלנד. לעומת זאת בולטת הרעה ביצוא לסין, לרוסיה, וכן לרבות ממדינות אירופה - ביניהן אוסטרליה, שווייץ וגרמניה - קרוב לוודאי, עקב התגברות הסחר בין מדינות אירופה בעשור האחרון.

קשרי המסחר בין ישראל לארה"ב הדוקים במיוחד. נתח השוק של ישראל ביבוא הסחורות של ארה"ב, כ-0.7 אחוז, גדול פי שניים ויותר מהנתח שלה ביבוא הסחורות של יתר המדינות - נתון הבולט במיוחד לנוכח המרחק הגיאוגרפי הרב בין המדינות. עם זאת, נטרול השפעת הסחר עם ארה"ב על המודל (על ידי הוספת משתנה דמי לארה"ב) לא השפיע מהותית על הממצאים האמורים: נתח השוק של ישראל

לוח ב'1: נתח יצוא הסחורות הישראלי בסך יבוא הסחורות (ללא דלק) לפי קבוצות מדינות והתפלגות יבוא הסחורות (ללא דלק) בעולם, 2001 עד 2008 (אחוזים)

התפלגות יבוא הסחורות העולמי	נתח השוק הישראלי החזוי לשנת 2008		משקל היצוא הישראלי בסך היבוא	
	עם דמי לארה"ב	ללא דמי לארה"ב	2008	2001
ארה"ב	21	0.24	0.69	0.58
המדינות המפותחות	49	0.30	0.24	0.28
סין, הודו, ברזיל ורוסיה	7	0.31	0.28	0.30
יתר הארצות	23	0.26	0.30	0.28
סה"כ	100	-	0.33	0.34

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קרן המטבע העולמית ועיבודי בנק ישראל.

¹⁰ הבדיקה מתייחסת לשישה הסכמים שישראל חתמה עליהם ב-18 השנים האחרונות.

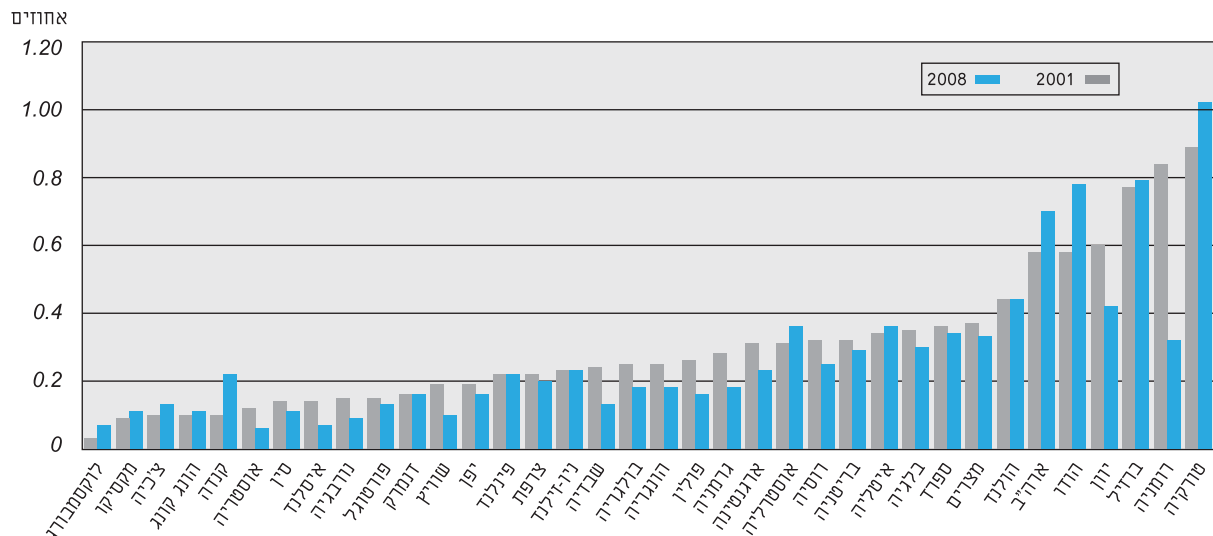
¹¹ מדינות האיחוד האירופי שנכללו בקטגוריה זו הן אלו שעמן נחתם הסכם סחר בשנת 1995.

⁸ הפער בין נתח היצוא הישראלי ביבוא למדינות השונות בפועל לבין הנתח החזוי מושפע מגורמים נוספים שלא הוכנסו למודל - ביניהם הבדלים תרבותיים בין מדינת ישראל לבין שותפות הסחר שלה.

⁹ הערך הגבוה לקפריסין נובע אולי מהיותה תחנת מעבר של סחורות למדינות שאין עמן יחסי מסחר ישירים.

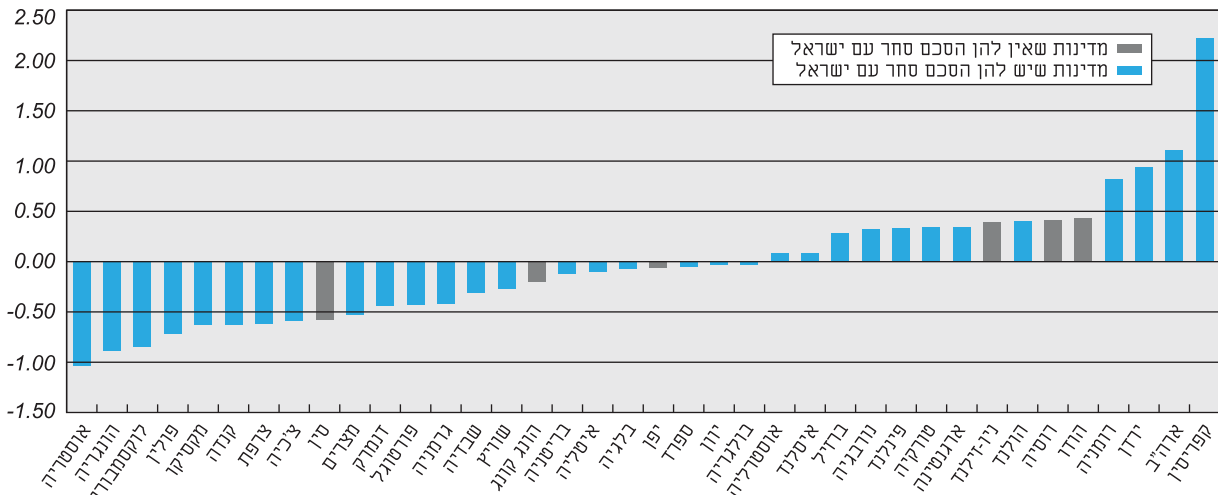
איור ב'-1

נתח היצוא הישראלי ביבוא (ללא דלק) של מדינות שונות, 2001 עד 2008

איור ב'-2

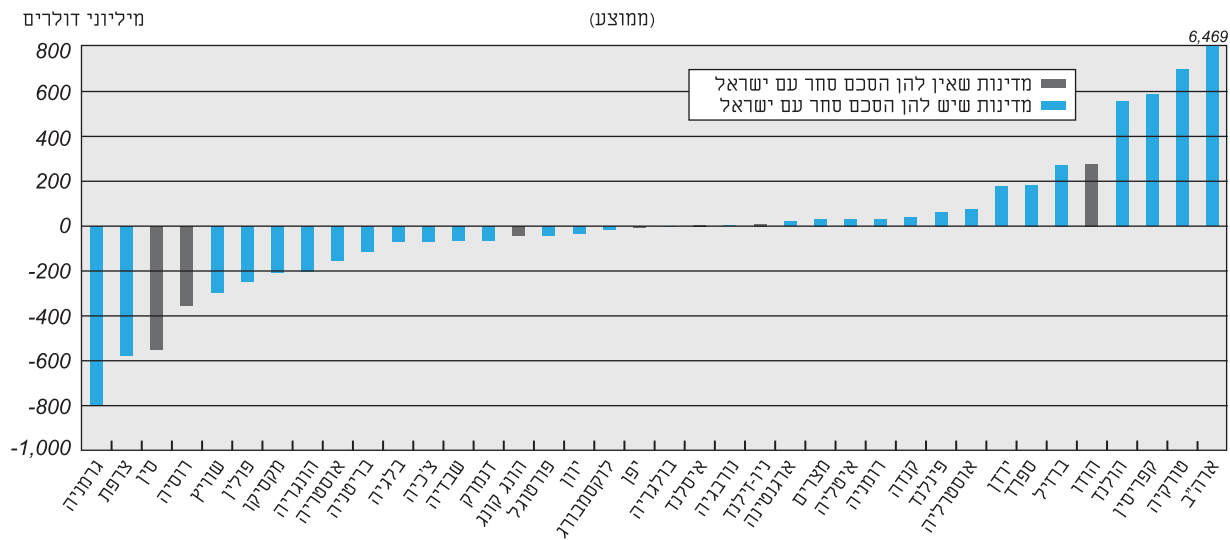
נתח היצוא הישראלי העודף ביבוא של מדינות שונות, 1990 עד 2008 (ממוצע)

(1) הערכים בתרשים מבטאים את השארית השנתית הממוצעת של משוואת הסחר (הערך 0 מלמד כי נתח היצוא הישראלי הוא בהתאם לחזוי במשוואת הסחר). הערכים מצביעים על מידת נתח היצוא הישראלי העודף.

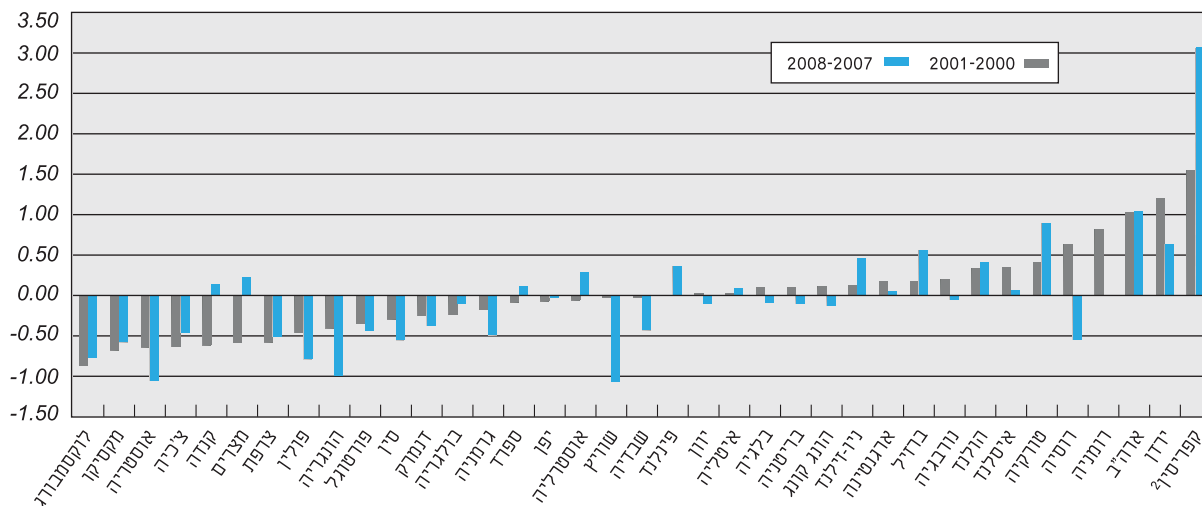
איור ב'-3

היצוא העודף של ישראל למדינות שונות, 2007-1-2008 (ממוצע)

איור ב'-4

נתח היצוא הישראלי העודף ביבוא של מדינות שונות, 2007-2008 לעומת 2001-2000 (ממוצע)

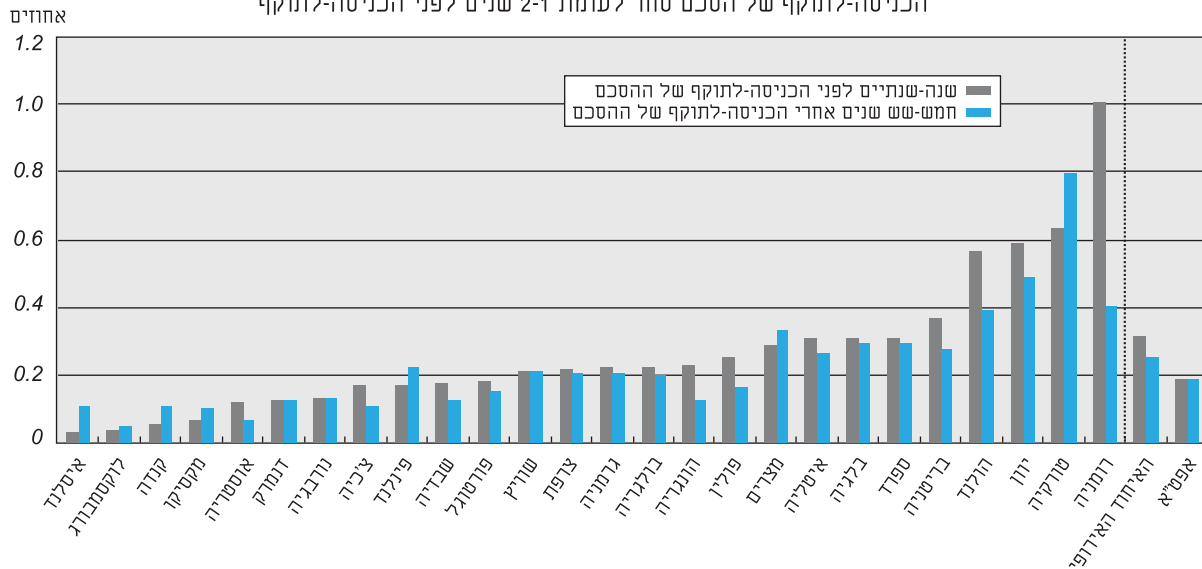

(1) הערכים בתרשים מבטאים את השארית השנתית הממוצעת של משוואת הסחר (הערך 0 מלמד כי נתח היצוא הישראלי הוא בהתאם לחזוי במשוואת הסחר). הערכים מצביעים על מידרג נתח היצוא הישראלי העודף.

(2) הערך הגבוה לקפריסין נובע אולי מהיותה תחנת מעבר של סחורות למדינות שאין עמן יחסי מסחר ישירים.

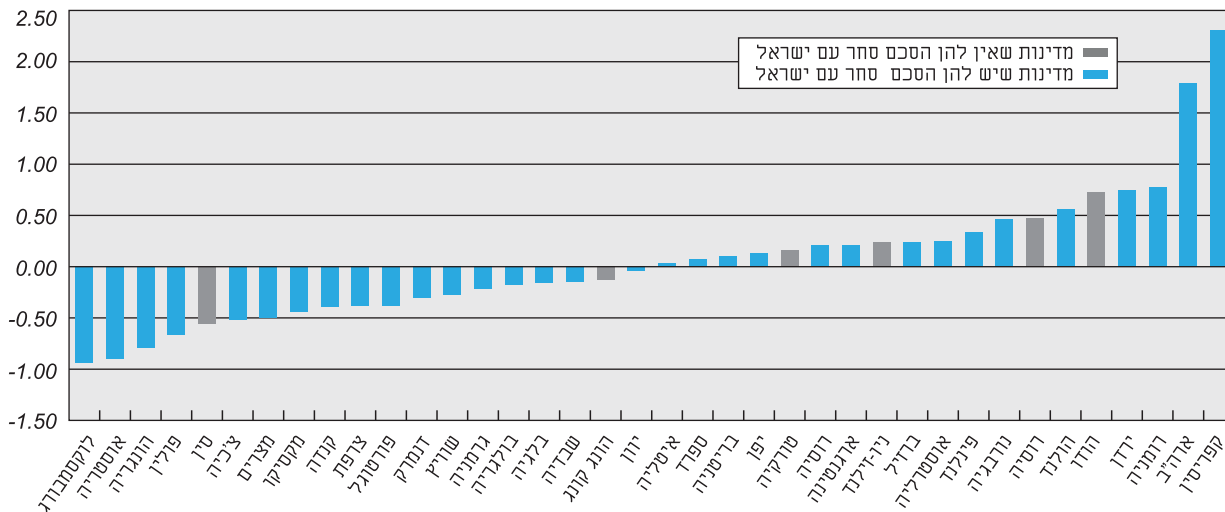
איור ב'-5

נתח היצוא הישראלי ביבוא (ללא דלק) של מדינות שונות, ממוצע ל-5-6 שנים לאחר הכניסה-לתוקף של הסכם סחר לעומת 2-1 שנים לפני הכניסה-לתוקף

איור ב'-6

נתח היצוא הישראלי העודף למדינות שונות, 1990 עד 2008 (ממוצע, בתוספת משתנה דמי לארה"ב)

(1) הערכים בתרשים מבטאים את השארית השנתית הממוצעת של משוואת הסחר (הערך 0 מלמד כי נתח היצוא הישראלי הוא בהתאם לחוזי במשוואת הסחר). הערכים מצביעים על מידרג נתח היצוא הישראלי העודף.

נספח 1

האיחוד האירופי: אוסטריה, איטליה, אירלנד, אסטוניה, בולגריה, בלגיה, בריטניה, גרמניה, דנמרק, הולנד, הונגריה, יוון, לוקסמבורג, ליטה, לטביה, מלטה, סלובקיה, סלובניה, ספרד, פולין, פורטוגל, פינלנד, צ'כיה, צרפת, קפריסין, רומניה, שבדיה.

אפט"א: איסלנד, ליכטשטיין, נורבגיה, שוויץ.

מרקוסור: ארגנטינה, ברזיל, אורוגוואי, פרגוואי וונצואלה.

לוח ב'-2: הסכמי אזורי סחר של ישראל

שנת הכניסה לתוקף	שנת חתימה	הצד להסכם
2000	1995	האיחוד האירופי
1993	1992	אפט"א
1985	1985	ארה"ב
2002	2001	בולגריה
1997	1997	טורקיה
2000	2000	מכסיקו
1997	1996	קנדה
2001	2001	רומניה
2004	2004	מצרים
1995	1995	ירדן
	2007	מרקוסור

המקור: משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה.

נספח 2

המשתנה המוסבר: נתח יצוא הסחורות הישראלי בסך יבוא הסחורות (ללא דלק) לפי מדינות: מבחר קומבינציות מצומצם לשם בחירת המודל¹

המשתנה התמ"ג ²	רגרסיה 1	רגרסיה 2	רגרסיה 3	רגרסיה 4
0.05	0.15	0.15	0.15	0.08
(0.41)	(0.01)	(0.01)	(0.01)	(0.06)
התמ"ג לנפש ²	-0.07	-0.13	-0.12	-0.05
(0.21)	(0.03)	(0.05)	(0.05)	(0.28)
המרחק	-0.38	-0.56	-0.56	-0.60
(0.01)	(0.00)	(0.00)	(0.00)	(0.00)
דמי לכניסה-לתוקף של הסכם סחר	-0.17	-0.18	-0.12	-0.30
(0.26)	(0.41)	(0.60)	(0.14)	(0.14)
יבוא כימיקלים	-	-	0.84	1.23
(0.00)	(0.01)	(0.01)	(0.00)	(0.00)
יבוא ציוד משרדי וציוד תקשורת	-	-	1.12	1.25
(0.01)	(0.02)	(0.02)	(0.01)	(0.01)
דמי לארה"ב	-	-	-	1.79
(0.00)	(0.00)	(0.00)	(0.00)	(0.00)
כלל הענפים	-	+	-	-
ענפים נבחרים ³	-	-	+	+
מספר התצפיות	1,309	957	957	957
R ²	0.13	0.36	0.36	0.40

¹ המספרים בסוגריים הם המובהקות של מקדמי המשתנים.

² התמ"ג והתמ"ג לנפש הם ביחס לתמ"ג ולתמ"ג לנפש העולמיים.

³ הוצאו מהמודל ענפים שלא עברו סף מובהקות של 0.35: ביגוד, טקסטיל, כלים ממונעים ותרופות.

נספח 3

התפלגות יצוא הסחורות של ישראל לפי קבוצות מדינות (אחוזים)

